

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра політології, історії і філософії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
бакалавр

на тему: «Демократичний режим: сучасні моделі »

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Політологія
спеціальності 052 Політологія
ступеня вищої освіти бакалавр
групи 052ПОЛІТбд_41
Дрижирук О.В.
Керівник: Приходько С. М.
Рецензент: Барановський Ф.В.

Полтава 2025 року

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА ФІНАНСІВ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

Освітня програма Політологія
Спеціальність 052 Політологія
Рівень вищої освіти бакалаврський

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Наталія СИЗОНЕНКО
16 травня 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
Дрижирука Олександра Володимировича

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Демократичний режим: сучасні моделі»
керівник роботи: кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Приходько Сергій Миколайович
Затверджено засіданням кафедри протокол № 20 від 21 травня 2024 р.
2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 15 травня 2025 р.

Вихідні дані до роботи: інформаційні джерела та наукові дослідження відповідно до тематики кваліфікаційної роботи
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
Розділ 1. Теоретичні аспекти дослідження демократичного режиму.
Розділ 2. Сучасні моделі демократичного режиму.
Розділ 3. Виклики та перспективи демократичних режимів у сучасному суспільстві.
5. Перелік графічного матеріалу: схеми, рисунки, графіки, діаграми за темою та об'єктом дослідження.
6. Дата видачі завдання: 16 травня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
	Вибір і затвердження теми роботи.	02.04.2024 р. – 30.04.2024 р.	
	Складання та погодження розгорнутого плану та завдання на кваліфікаційну роботу	р. – 15.05.2024 р.	
	Опрацювання літературних джерел	р. – 30.06.2024 р.	
	Збір, вивчення і обробка інформації, необхідної для виконання роботи	р. – 26.04.2025 р.	
	Виконання теоретичних розділів роботи	р. – 20.03.2025 р.	
	Виконання дослідницького розділу роботи	р. – 20.03.2025 р.	
	Оформлення тексту роботи	р. – 16.05.2025 р.	
	Попередній захист роботи на кафедрі	р.	
	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень і пропозицій	17.05.2025 р. – 26.05.2025 р.	
	Нормо-контроль	р. – 28.05.2025 р.	
	Захист кваліфікаційної роботи	16.06.2025 р. – 18.06.2025 р.	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Олександр ДРИЖИРУК

Керівник роботи

(підпис)

Сергій ПРИХОДЬКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО РЕЖИМУ.....	6
1.1. Сутність демократії та демократичного режиму, ключові принципи демократичного режиму.....	6
1.2. Типологія демократичних режимів.....	14
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ МОДЕЛІ ДЕМОКРАТИЧНОГО РЕЖИМУ.....	19
2.1. Сучасні особливості американської моделі демократії.....	19
2.2. Сучасний стан європейської моделі та інших моделей демократії.....	28
РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	35
3.1. Сучасні виклики демократичних режимів.....	35
3.2. Перспективи розвитку демократії та шляхи зміцнення демократичних режимів.....	40
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з найважливіших тенденцій розвитку політичної сфери у сучасному світі є демократизація країн світу. Історично склалось так, що значна частина країн світу були автократичними та не мали достатньо можливостей для влади народу. З плином століть демократія посіла ключове місце, тому у XXI столітті більшість країн є саме демократичними.

Демократія походить від грецького слова «демос», що означає народ. У демократичних країнах саме люди мають суверенну владу над законодавцем і урядом. Хоча різні демократії світу мають певні нюанси, певні принципи та практики відрізняють демократичний уряд від інших форм правління. Демократія – це правління, за якого влада та громадянська відповідальність здійснюються всіма громадянами безпосередньо або через своїх вільно обраних представників. Окрім цього, це сукупність принципів і практик, які захищають свободу людини; це інституалізація свободи. Також вона ґрунтується на принципах правління більшості в поєднанні з правами особи та меншості. Усі демократичні країни, поважаючи волю більшості, ретельно захищають фундаментальні права окремих осіб і груп меншин. У таких країнах проводяться регулярні вільні та чесні вибори, відкриті для всіх громадян.

Кількість країн, які мають демократичний режим, на сьогодні є значно більшою, ніж кількість авторитарних. Враховуючи це, існують певні відмінності у демократичних режимах у різних регіонах світу. Сформувався низка моделей демократичних режимів, які є притаманними для окремих регіонів, враховуючи їх культурні та етнічні особливості, особливості розвитку політичних режимів та становлення держав. Окрім цього, поява демократії у цих регіонах також має різний характер, у зв'язку з чим наразі існують окремі моделі демократії, насамперед – американська, європейська та інші. Крім того, сучасні моделі демократичного режиму можуть бути визначені із врахуванням різних типів демократії, які сформувались протягом історичного процесу

розвитку демократії як такої, а також під впливом теорій, сформованих у ХІХ-ХХ ст. вченими-політологами та філософами.

З огляду на це, актуальність дослідження зумовлена тим, що на сьогодні існує низка моделей демократичних режимів, які характеризуються конкретними особливостями та мають низку відмінностей. Тому це питання потребує детального наукового розгляду.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано на кафедрі гуманітарних і соціальних дисциплін. В рамках виконання проєкту програми Еразмус+, напряму Жан Моне «Участь громадян та соціальний діалог як ключові фактори в розбудові сталих територіальних громад: успішні практики ЄС для України»

Мета дослідження: визначити сучасні особливості моделей демократичних режимів, спираючись на наукові дослідження та приклади окремих країн.

Завдання дослідження:

- З'ясувати теоретичні аспекти дослідження демократичного режиму;
- Проаналізувати сучасні моделі демократичного режиму на прикладі американської, європейської та інших моделей;
- Визначити основні виклики та перспективи демократичних режимів у сучасному суспільстві.

Об'єкт дослідження: демократичний режим як вид політичного режиму.

Предмет дослідження: сучасні моделі демократичних режимів, їх особливості та відмінності.

У процесі дослідження використано наступні **методи:**

- Аналіз наукових досліджень та інформаційних матеріалів за темою роботи;
- Історичний метод для дослідження історичного аспекту розвитку демократичних режимів;
- Синтез для виокремлення ключових аспектів досліджуваних матеріалів;
- Систематизація результатів;

– Узагальнення у вигляді висновків.

Огляд використаних джерел. У процесі написання роботи використано праці вітчизняних і зарубіжних авторів, що висвітлюють теоретичні засади демократії, її історичну еволюцію та сучасні виклики. Теоретичні основи поняття демократії подано у працях А. Ткачука, О. Петришина, а також у матеріалах Britannica. Історичні аспекти розвитку демократії висвітлюються у джерелах Europeana, Khan Academy, а також в українських наукових публікаціях. Стан демократії в Україні та світі аналізується у звітах The Economist, Pew Research та публікаціях українських дослідників. Окремо розглянуто американську модель демократії на основі

а

н

а **Практична значущість.** У дослідженні окреслено основні особливості сучасних моделей демократичних режимів. Визначено виклики та перспективи розвитку демократичних режимів, що може бути корисним для проведення наступних наукових досліджень.

и **Структура та обсяг кваліфікаційної роботи.** Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 48 сторінок. Кількість використаних джерел – 46.

С

і

v

і

с

е

d

,

А

m

е

г

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО РЕЖИМУ

1.1. Сутність демократії та демократичного режиму, ключові принципи демократичного режиму

Буквально термін демократія означає «народовладдя». Він походить від грецького *dēmokratia*, який був утворений від *dēmos* («народ») і *kratos* («правління») в середині 5 століття до нашої ери для позначення політичних систем, що існували в деяких грецьких містах-державах, зокрема, в Афінах [1]. Також демократія є набором процедур та правил, які надають можливість співіснувати у суспільстві громадянам, які мають різні інтереси, бажання, сподівання, відчуття та світосприйняття. Демократичним є таке суспільство, у якому громадяни керують державою шляхом розгляду найважливіших питань на референдумі, тобто – безпосередньо, а також через обраних представників, які складають органи державної влади та місцевого самоврядування [2, С. 7-

Демократія, крім того, є таким політичним режимом, який передбачає владу народу, суверенітет народу, при цьому не допускається відмова від нього, навіть якщо це здійснюється шляхом голосування чи інших демократичних процедур. За народом має закріплюватися право повернути свої невідчужувані права, оскільки народ – джерело влади. Народ має право на власну державу, що визнано міжнародним співтовариством, може бути творцем держави, нести відповідальність за її розвиток, і при цьому ніхто, навіть держава, не може узурпувати суверенітет народу [3].

Окрім цього, демократію також можна вважати таким політичним режимом, за якого народ, народні маси беруть участь у вирішенні питань держави та суспільства. При цьому, їх участь у такому аспекті життя держави та суспільства залежить від конкретного типу демократії. Тому участь народу

у цьому може бути як безпосередньою, так і представницькою, прямою та непрямою, що залежить саме від типу демократії [4].

Також поняття «демократія» розглядається у наступних значеннях, які важливо врахувати у даному дослідженні:

- Форма правління, яка характеризується прийняттям політичних рішень усіма без виключення громадянами, засновуючись на правилі правління більшості. Тут мається на увазі саме пряма демократія або демократія участі як ключовий різновид демократії;
- Форма правління, за якої громадяни мають можливість здійснювати своє право ухвалювати рішення через представників, яких вони обирали на законних виборах. У даному контексті визначається представницька демократія;
- Форма правління, що характеризується владою більшості, яка реалізується у рамках конституційних обмежень, що передбачає гарантування меншості умов для здійснення колективних чи індивідуальних прав. Це – ліберальна або конституційна демократія;
- Форма правління, за якої будь-яка політична система чи соціальна система має на меті встановити мінімум соціальних та економічних відмінностей. Це – соціальна демократія.

Також демократію можна вважати політичною організацією влади народу, у контексті чого вдається забезпечити рівну участь кожного в управлінні справами держави та суспільства, існує виборність основних органів влади та функціонування суб'єктів виборчої системи, також забезпечуються права та свободи людини і меншості [5].

У наукових колах сформувалось низка визначень демократичного режиму, які також необхідно розглянути у даному дослідженні. Спершу слід звернутись до сутності поняття «режим» у політичному контексті. У загальному, режим – це інституція з чіткими матеріальними та географічними межами, пов'язана чіткими правилами та погоджена урядами [6]. Також термін «політичний режим» означає тип більшої політичної системи, в рамках якої

перебувають люди у межах певної держави. Він відіграє вирішальну роль у сприянні місцевій самоорганізації, наданні інформації, вирішенні конфліктів та підтримці зусиль з моніторингу та санкцій. Крім того, політичний режим є способом функціонування інститутів політичної влади, характером взаємодії політичних акторів, що проявляється за допомогою сукупності найтипівіших методів та засобів здійснення влади, які оформляють та структурують реальний процес взаємовідносин держави та суспільства [7].

Демократичний режим є станом політичного життя суспільства, за якого державна влада здійснюється на основі принципів широкої і реальної участі громадян, їх об'єднань у формуванні державної політики, утворенні і діяльності державних органів, дотриманні прав і свобод людини. Фактично демократичний режим співпадає з загальними уявленнями про сутність демократії. Відбувається демократизація суспільного життя, що здійснюється шляхом дотримання усіх ключових принципів та ознак демократії, зокрема – верховенство права та закону, гласність, рівність, прозорість діяльності усіх органів державної влади, загальна соціальна справедливість та ін. [7].

Крім того, демократичний режим можна вважати сукупністю способів та принципів функціонування політичної системи, що спрямовані на те, аби забезпечити такі демократичні принципи, як демократія, рівність, плюралізм та ін. Пріоритетними для демократичних держав є права та свободи людини. Формування влади є відкритим, що безумовно передбачає відкритість влади до політичної комунікації з громадянами. Також створені усі умови для розвитку громадянського суспільства. Враховуючи це, можна сказати, що демократичні держави хоч і не завжди мають високий рівень розвитку та суспільної стабільності, однак права людини та громадянина не порушуються, а лише частково обмежуються законодавчими нормами. Усі громадяни в умовах демократичного режиму є вільними та можуть брати активну участь у житті держави й суспільства [8].

Звертаючись до становлення сучасних демократичних режимів, слід зазначити, що її розвиток був поступовим. Тому у процесі розвитку суспільства

та держав відбувалось становлення різних типів демократичних режимів, що зрештою забезпечило формування їх сучасного вигляду. Тому у дослідженні необхідно також приділити увагу історичним аспектам розвитку демократії. Незважаючи на те, що існують певні припущення, що демократія була створена в одному конкретному місці і в один конкретний час – найчастіше це Греція близько 500 року до н.е. – факти свідчать про те, що демократичне правління, в широкому сенсі, існувало в декількох регіонах світу задовго до початку 5-го сторіччя. Можна припустити, що демократія в тій чи іншій формі виникає природним чином у будь-якій чітко окресленій групі, наприклад, у племені, якщо група є достатньо незалежною від контролю ззовні, щоб дозволити її членам вести власні справи, і якщо значна кількість членів, наприклад, старійшини племені, вважають себе приблизно однаково кваліфікованими для участі в ухваленні рішень з питань, що стосуються групи в цілому.

Особливо важливим етапом зародження демократичних ідей є період античності. Вважається, що демократія була започаткована в Греції у 5 столітті до нашої ери, де місто Афіни мало пряму демократію. Іншими словами, люди безпосередньо приймали рішення, голосуючи за різні аспекти управління містом. Вона була обмежена невеликою частиною населення – лише 50 000 чоловіків мали право голосу з більш ніж 300 000 населення. Це відрізняється від наших сьогоденських демократій. Демократія в Афінах набула форми і вигляду театру. Діалоги та дебати велися на сцені, де громадяни, розташовані в театроні (напівкруглому просторі для сидіння, схожому на наші сучасні парламенти), могли слухати, а також втручатися. Театральний простір у Стародавній Греції не обмежувався лише трагедіями та комедіями, але й будь-якими подіями в місті.

Незважаючи на те, що вони були обмежені невеликою групою людей, все одно були ті, кому було не байдуже брати участь у цих демократичних процесах. У Стародавній Греції таких людей називали «ідіотами» - «приватною особою», необізнаною у суспільних справах. Таким чином

визнавалося, що демократичне суспільство може вижити доти, доки його члени беруть у ньому участь [9].

Важливим етапом розвитку демократії є період республіки у Римі. Приблизно в той самий час, коли народне правління було запроваджене в Греції, воно також з'явилося на Італійському півострові в місті Римі. Римляни називали свій лад *rēspūblica*, або республіка, від латинського *rēs*, що означає річ або справа, і *rūblicus* або *rūblica*, що означає громадський – таким чином, республіка була тим, що належало римському народу, *populus romanus*. Як і Афіни, Рим спочатку був містом-державою. Хоча він швидко розширився за рахунок завоювань і анексії далеко за межі своїх первісних кордонів, охопивши все Середземномор'я і більшу частину Західної Європи, його устрій залишався, в основних рисах, устроєм помірно великого міста-держави. Дійсно, протягом усієї республіканської епохи (приблизно до кінця I століття до н.е.) римські народні збори відбувалися на невеликому Форумі в центрі міста. Органом влади, який представляв демократію, був Сенат. Сенатори обиралися непрямым голосуванням через коміції центурій. Спершу сенатори обирались з представників привілейованого стану, згодом – і зі звичайних родин.

Особливу увагу звернемо на те, як демократичні ідеї розвивались у Середньовіччі та Новий час. Середньовіччя було складним періодом для розвитку демократії, оскільки саме у цей період активізувався розвиток держав материкової Європи, які були здебільшого монархіями. Влада була сконцентрована у руках королів або князів, а народ мав лише незначні права, які багато в чому обмежувались. Демократичні ідеї продовжували існувати частково, проте їх розвиток у цей час був складним. Основними у часи Середньовіччя залишались феодалізм, монархія та влада Церкви, натомість демократія проявлялась лише частково.

Разом з тим, Середньовіччя мало важливе значення з точки зору розуміння демократії в інституціональному аспекті. Тобто, у цей період демократія не була ключовим політичним режимом, проте у цей час

з'являються станово-представницькі збори – прообрази майбутніх парламентів. Головна причина їх виникнення – нездатність центральної влади самостійно, без згоди станів організувати управління: збір податків, скликання армії тощо. Враховуючи це, провідний аспект розвитку демократичних ідей у Середньовіччі – це поява перших парламентів, які мали допомагати монарху ефективно правити державою, виступаючи своєю ланкою між ним та суспільством. Вперше вони виникли у XI-XII ст. у Іспанії, Франції та Англії [10].

Новий час став важливим етапом для розвитку демократичних ідей з точки зору започаткування класичної теорії демократії. У цей період були сформовані теорії та концепції демократії. Зокрема – це класична ліберальна теорія, яка заклала основу подальших інтерпретацій та була вперше розроблена у працях політичних філософів Нового часу. Ключовою ідеєю було те, що людина мала свободу та невід'ємне право обирати усе – від ідеології і способу життя до форми правління, приймаючи відповідальність за власний вибір. Інша концепція – «протекціоністська» - «охоронна» - була сформована у контексті класичної теорії у працях Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є та ін. В основі цієї теорії – конституційна демократія, ключовим для якої був захист прав, інтересів та свобод окремої особи від свавілля влади. Інструмент захисту – загальне виборче право та принцип рівності громадян перед законом. Окрім цього, важливо також відмітити «розвиваючу» концепцію демократії, яка була запропонована Ж.-Ж. Руссо та Дж. С. Міллем. Вони вважали, що демократія має виконувати просвітницьку та освітню роль, забезпечуючи саморозвиток і просвітництво вільних громадян [11].

Окрім формування класичних концепцій демократії, у цей час демократія проявлялась у деяких державах. Зокрема, це стосується Сполучених Штатів Америки, де від самого початку існування держави розвивалась демократія. Також це Великобританія, у якій демократія проявлялась у контексті діяльності парламенту за умов конституційної

монархії. Ці держави у період Нового часу можна вважати одними із основних проявів демократії [3].

Важливим також є період розвитку демократії та становлення демократичного режиму до початку ХХ ст. Зокрема, звернемо увагу на приклади деяких держав світу, у яких до початку ХХ століття вже існувала демократія. До прикладу, це англійський парламент. Приблизно до 1800 року значна частина повноважень, зокрема, повноваження, пов'язані з призначенням і перебуванням на посаді прем'єр-міністра, перейшла до парламенту. На цей розвиток подій значною мірою вплинула поява політичних фракцій у парламенті на початку 18-го століття. крім того, Закон про реформу 1832 року, який зазвичай розглядається як історичний поріг у розвитку парламентської демократії в Британії, розширив виборче право приблизно до 7 відсотків дорослого населення. Для досягнення загального чоловічого виборчого права знадобилися подальші акти парламенту в 1867, 1884 і 1918 роках, а також ще один закон, прийнятий у 1928 році, щоб забезпечити право голосу для всіх жінок. Тобто, до цього лише закладались основи британської демократії. Натомість, її сучасний вигляд сформувався лише на початку ХХ ст.

Також це приклад США, де у 18 столітті почали формуватись демократичні інститути – після здобуття незалежності наприкінці 1700х років. Було створено представницький уряд, конгрес, політичні партії, що є ознаками зародження демократії. Також було запроваджено виборче право, яке до початку ХХ ст. було нерівноцінним для різних представників населення, втім, це були основи для подальшого розвитку демократії в США [12].

Крім того, важливим етапом у становленні демократії та створенні сучасних демократичних інститутів стала Французька революція. На думку дослідників, саме вона вважається головним переломним моментом в історії західної демократії – як епоха переходу від віку абсолютизму і аристократії, до віку демократії і участі широких верств населення в житті країни. Після

революції Франція була оголошена республікою, було встановлено демократію та створено демократичні інститути [13; 14].

Особливо важливо звернути увагу на основні принципи демократії, демократичного режиму та їх значення. Найважливішими з них є [15]:

- Участь громадськості: люди мають право та обов'язок брати участь в уряді та громадянському суспільстві. Громадська участь включає балотування, голосування на виборах, отримання інформації, проведення та відвідування зборів громади, приєднання до громадських та/або політичних організацій, сплату податків, протести та петиції;
- Рівність: до всіх людей слід ставитися однаково та без дискримінації та мати рівні можливості;
- Толерантність: хоча партія, яка представляє більшість людей, керує урядом, у демократії також захищені права опозиції чи меншин. Уряд однаково служить усім людям. Кожному має бути дозволено висловлювати свою думку та приєднуватися до політичних, релігійних чи громадянських груп за власним вибором;
- Підзвітність: Уряд має бути підзвітним людям за свої дії, включаючи прийняті закони та те, як ці закони виконуються;
- Прозорість: уряд має бути відкритим для громадськості щодо своїх дій. Він повинен дозволити громадськості внести свій внесок до ухвалення нових законів;
- Регулярні, вільні та чесні вибори: вибори мають відбуватися у вільний та справедливий спосіб, без залякування, корупції чи погроз громадськості до або під час виборів. Вибори теж мають проходити регулярно;
- Прийняття результатів виборів: коли політична партія програє вибори, партія та її прихильники повинні прийняти цей результат;
- Економічна свобода: людям у демократії слід дозволити мати певну форму приватної власності на майно та бізнес, їм слід дозволити обирати власний вид роботи та вступати до профспілок.

Також демократія передбачає дотримання принципу верховенства права. Верховенство права означає, що закони панують понад усе, і що ніхто не стоїть над законом, включаючи парламент чи президента країни. Кожен має дотримуватись закону та нести відповідальність за порушення закону. Закон також має виконуватись однаково, справедливо та послідовно.

Крім того, можна виділити ряд наступних принципів [16]:

- Принцип поділу влади. Даний принцип передбачає поділ влади на кілька сфер чи гілок, які володіють специфічними функціями, а саме – на законодавчу, виконавчу або судову;
- Принцип виборності основних органів влади. В умовах демократії усі особи, які контролюють політичні владні структури, обов'язково мають нести відповідальність перед виборцями та періодично переобиратись;
- Принцип гласності. Передбачається, що громадяни та преса мають вільний доступ до інформації, яка стосується діяльності органів влади та державних і недержавних організацій;
- Принцип рівності. Передбачається політична рівність, що закріплена законом;
- Принцип більшості. Рішення має прийматись на основі думки більшості, при цьому у жодному випадку позиція однієї групи не має бути нав'язана іншій;
- Принцип незалежного контролю. Громадини та громадські об'єднання, або разом з органами державного контролю, мають проводити незалежний контроль діяльності державних органів.

1.2. Типологія демократичних режимів

Для кожного типу демократичного режиму у тій чи іншій мірі характерним є дотримання ключових ознак демократії [17]:

- 1) Повага до основних прав людини;

2) Багатопартійна політична система в поєднанні з політичною толерантністю;

3) Демократична система голосування;

4) Повага до верховенства права;

5) Демократичне управління;

6) Участь громадян у житті держави.

На сьогодні у наукових колах виділяють низку демократичних режимів, які важливо розглянути у даному дослідженні. За умов демократичного режиму проявляється прагнення сприяти мирному співіснуванню, дозволяючи людям висловлюватись щодо того, як вони хочуть, щоб ними керували, і підтримуючи спільноти в пошуку спільних рішень для спільних проблем. Залежно від того, як саме громадяни беруть участь у житті держави та як саме вони через демократію виражають власні погляди і приймають рішення, можна виділити такі типи демократичного режиму [18; 19]:

1. Пряма демократія. Пряма демократія часто вважається «найчистішою формою» демократії, оскільки вона ставить на перший план волю людей у вирішенні того, як має бути кероване суспільством. Замість того, щоб обирати політичних представників, які роблять вибір від їхнього імені, громадяни самі мають повноваження приймати рішення, щоб голосувати за конкретну політику та закони, такі як голосування на референдумі, і вони навіть можуть пропонувати нові закони чи вносити зміни до існуючих. Пряма демократія може також наголошувати на залученні громадян до обговорювальної стадії законотворення, даючи людям можливість висловити свої погляди та думки до досягнення консенсусу. Пряма демократія має низку переваг. Вони полягають у покращенні прозорості та співпраці, а також робить громадян відповідальними за результати свого вибору, хороші чи погані. Однак для того, щоб бути ефективним, звичайні люди повинні бути добре поінформованими про питання, за які вони голосують, що може бути складним завданням з огляду на вимоги сучасного життя. Існує також ризик того, що тиранія більшості перемаже, в результаті чого права меншостей будуть ігноруватися.

2. Представницька демократія. Характеризується тим, що громадяни мають можливість самостійно обирати політичних представників, які будуть діяти від їх імені та приймати рішення у межах їхніх інтересів. Так само, як і пряма демократія, представницька демократія заснована на принципі народного суверенітету, що народ є джерелом політичної влади. Періодичні вибори дають громадянам можливість притягнути до відповідальності своїх обранців. Однією з переваг представницької демократії є те, що існують системи для сприяння плюралістичному суспільству, такому, яке встановлює баланс між поглядами більшості та правами груп меншин. Завдяки розподілу повноважень між судами та урядом, судова система може втручатися, якщо політики порушують свободи меншин. На практиці більшість представницьких демократій також включають виміри прямої демократії, такі як заохочення громадян висловлювати свою думку через політичні дебати, референдуми та публічні консультації.

3. Конституційна демократія. У конституційній демократії конституція вважається вищим законом країни. Це означає, що він має пріоритет над усіма іншими законами, і будь-які закони, які йому суперечать, вважаються недійсними. Конституція функціонує як обмеження для уряду, прописуючи повноваження та обов'язки різних гілок влади та створюючи механізми для запобігання зловживанням владою та захисту прав особи. До конституції можна внести поправки, щоб відобразити зміну поглядів суспільства, дотримуючись певних процедур, як правило, референдуму, для прийняття якого потрібна проста більшість. Наприклад, в Ірландії було проведено два успішні референдуми щодо внесення змін до конституції, щоб дозволити аборти та одностатеві шлюби після масових кампаній, які отримали широку підтримку суспільства.

4. Парламентська демократія. Даний тип демократії характеризується тим, що партія, яка отримує найбільше місць, формує уряд, лідером її є прем'єр міністр. Якщо одна партія отримує більшість голосів, формується уряд більшості. Але якщо жодна партія сама по собі не отримує більшості,

формується коаліційний уряд (або уряд меншості), що складається з партій, які разом домовляються про угоду. Як глава уряду, прем'єр-міністр відповідає за рішення та політику уряду, призначаючи посади міністрів у кабінеті міністрів, а також представляючи країну. Хоча існує розподіл повноважень між урядом (виконавча гілка влади), законодавцями (законодавча гілка влади) і судами (судова гілка влади), у парламентській демократії існує сильне злиття між урядом і законодавчою владою. Щоб залишатися при владі, уряд повинен мати постійну підтримку законодавчої гілки влади, яка складається з обраних членів парламенту і відповідає за прийняття законів.

5. Президентська демократія. За таких умов президента обирає громадськість, після чого він очолює виконавчу гілку влади. Як правило, президент відповідає за імплементацію та виконання законів, зовнішні відносини, призначення посадових осіб виконавчої влади, а також виконує функції головнокомандувача збройних сил. Хоча президент працює разом із законодавцями, поділ повноважень між виконавчою, законодавчою та судовою владою є невід'ємною частиною президентської системи. Тому, порівняно з парламентською демократією, президент не має потреби у підтримці законодавчої влади, щоб залишатися при владі. Перевагою цього є те, що це посилює систему стримувань і противаг, оскільки кожна гілка стежить за поведінкою іншої, і законодавці можуть легше голосувати проти питань, з якими вони не згодні, не боючись викликати вотум довіри, який може призвести до парламентської демократії.

Окрім цього, можна також визначити наступні моделі демократії, що є важливим для сучасних демократичних режимів [20]:

- Демократія участі – це модель демократії, за якої громадяни мають право безпосередньо вирішувати політику, а політики відповідають за реалізацію цих політичних рішень;
- Плюралістична демократія – це модель демократії, в якій жодна група не домінує в політиці, а організовані групи конкурують одна з одною, щоб впливати на політику;

- Елітарна демократія – це модель демократії, в якій невелика кількість людей, зазвичай заможних і добре освічених, впливає на прийняття політичних рішень.

Таким чином, демократичний режим є сукупністю способів та методів функціонування політичної системи, що покликані забезпечити теоретичні демократичні принципи, серед яких народовладдя, рівність, плюралізм тощо. На сьогодні існує низка типів демократії та демократичних режимів, які мають місце у різних країнах світу.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ДЕМОКРАТИЧНОГО РЕЖИМУ

2.1. Сучасні особливості американської моделі демократії

Проведемо аналіз основних моделей демократичних режимів. У першу чергу, це американська модель демократії. Сполучені Штати Америки незмінно посідають чільне місце в системі демократичних держав. Їхній демократичний експеримент, який розпочався наприкінці 18-го століття, став прототипом для демократій у всьому світі. Шлях американської демократії позначений стійкістю, еволюцією та адаптацією, але він не був позбавлений викликів. Окрім цього, протягом багатьох років свого становлення американська модель демократії зазнала також і значних трансформацій [21].

Проаналізуємо історію розвитку американської моделі демократії. Історія розвитку американської демократії починається з прийняття Конституції Сполучених Штатів Америки, оскільки у цей час США перетворюються на республіку, яка з часом набувала все більш демократичних рис. окрім цього, Конституція США також заснувала представницький уряд з державними чиновниками. Разом з тим, у цей період США ще важко назвати остаточною демократією, оскільки, наприклад, державними чиновниками могли бути лише «білі» чоловіки усіх станів, які володіли виборчим правом. Безумовно, наявність виборчого права є важливим показником демократії, але ним не володіли представники інших рас, а також і жінки. Лише починаючи з 1970х років Сполучені Штати перетворюються на справжню демократію, оскільки у цей час в країні подолано расизм на державному рівні, завершено війну у В'єтнамі, посилилась довіри громадян до держави та законодавчих органів [22].

Відповідно, перш ніж стати такою демократією, як сьогодні, США довелося пройти крізь складний шлях трансформацій. Прийняття Конституції та надання виборчого права було недостатньо для того, аби країна була

справжньою демократією. Конституція постійно вдосконалювалась, приймалися чергові поправки, які укріплювали законодавчу владу. Також посилювались права та свободи громадян, що також є вагомим аспектом демократичного режиму. Однак, до 1970х існували значні обмеження прав та свободи, зокрема – обмеження свободи слова з боку влади [23]. Враховуючи це, починаючи з 1970х років у США формується сучасна модель демократії.

Важливим аспектом американської демократії є те, що американці інують свободу та єдині в захисті своїх прав і привілеїв, гарантованих Конституцією Сполучених Штатів. Ці принципи представлені в уряді народу, народом і для народу. Уряд складається з обраних представників, кожен з яких відповідає за прийняття законів для захисту прав окремих осіб та безпеки всіх. Роль нації у світових справах спрямована на свободу та справедливість для всіх. Учні сьогоденного класу є майбутніми лідерами нації. Те, що вони вивчають у школі щодо американської демократії, громадян США, індивідуальних прав, відповідальності, обов'язків та процесу прийняття рішень, може впливати та формувати успіх чи невдачу свободи. Вкрай важливо, щоб демократичні характеристики, принципи та важливі документи вивчалися, закріплювалися та ніколи не сприймалися як належне. Таким чином, демократичні традиції Америки будуть увічнені, а роль, яку нація відіграє у створенні кращої відповідності та більш терпимої світової ситуації, може бути збережена. Ці принципи відображають ідеали, які прагнули встановити батьки-засновники, та форму правління, яка, на їхню думку, найкраще захистить індивіда, самоврядування та спільне благо. Крім того,

а Також у Конституції встановлено основоположні принципи американської демократії: невід'ємні права, верховенство права, поділ влади, згода керованих, система представництва та система федералізму. Крім того, демократія у США пов'язана з участю громадян у політичному житті. Політична участь – це активна участь окремих осіб у забезпеченні функціонування політичної системи. Це діяльність, в якій беруть участь

р
о
л

громадяни, яка дає державним службовцям можливість досягати успіхів від імені громадськості. Томас Джефферсон писав: «У нас в Америці немає уряду більшості. У нас є уряд більшості, яка бере участь». Участь громадськості – це концепція, яка часто визнається в офіційних заявах уряду, але часто ігнорується на практиці. Людина може брати участь у різноманітних заходах, від поновлення реєстрації транспортного засобу до участі у вуличних демонстраціях. Участь дозволяє громадянам мати вагомий вплив на уряд. Вершиною політичної рівності в Сполучених Штатах є право голосу. Право голосу дає народу можливість визначати сферу повноважень та владу уряду, уповноважувати своїх обраних посадовців та притягувати їх до відповідальності. Без цього права єдиним способом вираження політичних поглядів є слова чи дії [25].

Особливо важливо зазначити те, що одним із ключових аспектів американської моделі демократії є її вплив на формування демократичного устрою в інших країнах та регіонах світу. Протягом понад двохсот років демократичний уряд Сполучених Штатів розглядався як приклад для наслідування іншими країнами. Загально визнано, що хоча Сполучені Штати мали свою частку внутрішніх війн та конфліктів, вони точилися не за землю чи ресурси, а в ім'я свободи, як у Громадянській війні, епосі, яка значною мірою пов'язана зі скасуванням рабства. Навіть якщо ця картина дещо спотворена, наприклад, щодо ставлення до індіанських народів, Сполучені Штати здавна вважалися найстабільнішою та найпроцвітаючою країною. Більше того, широко поширена думка, що цього процвітання може досягти кожен член американського суспільства, незалежно від соціального, етнічного чи релігійного походження. Свобода слова, свобода голосування та свобода ринків проголошуються наріжними каменями американського процвітання.

Пряма урядова підтримка поширення демократії на інші землі була відносно рідкісною до ХХ століття, коли Сполучені Штати вступили у Першу світову війну, щоб зробити світ «безпечним для демократії». До цього, у перші роки незалежності США, майбутній президент Томас Джефферсон був одним

із найголосніших прихильників поширення свободи на інші країни. Він рішуче підтримував Французьку революцію, але зазнав невдачі у своїх спробах переконати президента Джорджа Вашингтона тісніше об'єднатися з республіканською Францією. Після свого президентства Джефферсон писав, що сподівається побачити представницький уряд поширеним по всій Європі та Латинській Америці [26].

Доктрина Монро, сформульована президентом Джеймсом Монро в 1823 році, продемонструвала непряму підтримку рухів за незалежність Південної Америки, попередивши європейські країни не втручатися в справи Америки. Південноамериканські революціонери створювали незалежні республіки в колишніх іспанських колоніях, часто за зразком США. Доктрина Монро дала Монро спосіб просувати незалежність Південної Америки, не вплутуючи Сполучені Штати у війну. У 1830-х роках, коли американці почали масово мігрувати на захід, багато людей почали говорити про «явну долю» нації – розширюватися по всій Північній Америці. Колумніст Джон Л. О'Салліван, який популяризував цю фразу в 1840-х роках, був одним із тих, хто стверджував, що місія Сполучених Штатів – поширювати принципи демократії та республіканського правління по всьому континенту. Однак величезні території, здобуті в мексикансько-американській війні, також порушили питання про те, чи дозволяти рабство на цих землях.

Концепція явної долі набула нової сили наприкінці дев'ятнадцятого століття, коли Сполучені Штати стали світовою державою. Багато американців вважали, що країна повинна створити колоніальну імперію, подібну до імперій європейських країн, стверджуючи, що це не лише принесе користь економічно нації та сприятиме національній обороні, але й створить можливість поширювати американські ідеали по всьому світу. Разом з тим, Перша світова війна стала першою значною спробою уряду США просувати демократію в усьому світі. Вудро Вільсон вважав, що міжнародні відносини повинні керуватися мораллю, а не політикою сили та таємними угодами. У квітні 1917 року, звертаючись до Конгресу з проханням оголосити війну Німеччині, він

чітко дав зрозуміти, що це мало на меті зробити світ «безпечним для демократії». Він стверджував, що йдеться не про егоїстичні інтереси США, а про гуманітарні принципи. Через кілька місяців він представив Конгресу систему з чотирнадцяти пунктів, які, на його думку, мали регулювати мирні переговори. Серед них було право європейських етнічних груп, таких як ті, що перебували під владою Австро-Угорської імперії, створювати власні демократичні національні держави [26].

Після Першої світової війни багато американців розчарувалися у зусиллях щодо поширення демократії на міжнародному рівні. Вони втомилися від війни та хотіли зосередитися на внутрішніх проблемах. Замість того, щоб покласти край багатомісячним суперечкам між європейськими державами, Версальський договір викликав сильне обурення в Німеччині та інших переможених країнах. Велика депресія, яка вразила Сполучені Штати в 1929 році, ще більше зменшила бажання країни турбуватися про демократію за кордоном. Це ставлення змінилося на початку 1930-х років, коли в Італії, Німеччині та Японії з'явилися ультранаціоналістичні авторитарні режими. З наближенням війни наприкінці 1930-х років Франклін Д. Рузвельт шукав способи підтримки світових демократій, не втягуючи країну в непопулярну війну. Зрештою, він переконав Конгрес дозволити продаж військового спорядження союзним державам, таким як Велика Британія та Франція. У радіозверненні 1940 року Рузвельт назвав Сполучені Штати «арсеналом демократії», внесок якого допоможе західним демократичним країнам зупинити нацистське завоювання.

Після Другої світової війни програми іноземної допомоги стали важливою частиною зовнішньої політики США. План Маршалла, який надавав економічну допомогу охопленій війною Європі, був запроваджений адміністрацією президента Гаррі С. Трумена частково як спосіб запобігти закріпленню там комунізму. У 1961 році президент Джон Ф. Кеннеді заснував Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) для надання невійськової економічної допомоги. Не менш важливими були програми США з питань

публічної дипломатії, такі як радіомережа «Голос Америки», яка транслювала американські новини та музику комуністичним країнам. У 1980-х роках Конгрес заснував некомерційну корпорацію, що фінансується з федерального бюджету, відому як Національний фонд підтримки демократії (NED), для

п Сьогодні США також підтримують демократію в інших країнах світу, що
р важливим аспектом міжнародних відносин країни у XXI столітті. США є
одним із гарантів світового демократичного розвитку [27]. Модель
американської дипломатії сьогодні – конституційна. У такій дипломатії влада
більшості обмежується правовими та інституційними засобами, щоб
поважалися права окремих осіб та меншин. Її основними рисами є наступні
я

– Народний суверенітет. Народ є кінцевим джерелом влади уряду, який
г отримує своє право керувати з його згоди.

л Право більшості та права меншини. Хоча «правляє більшість», основні
о права осіб, що перебувають у меншості, захищені.

б Обмежений уряд. Повноваження уряду обмежені законом та писаною чи
а неписаною конституцією, якої підкоряються ті, хто при владі.

л Інституційні та процедурні обмеження повноважень. Існують певні
ь інституційні та процедурні механізми, які обмежують повноваження уряду.

н Вони можуть включати:

і 1. Розділені та спільні влади. Влада розподілена між різними
агентствами або гілками влади. Кожне агентство або гілка влади несе основну
відповідальність за певні функції, такі як законодавча, виконавча та судова.
Однак кожна гілка також розділяє ці функції з іншими гілками влади.

е 2. Система стримувань і противаг. Різні установи або гілки влади мають
достатні повноваження для контролю повноважень інших гілок влади.
Система стримувань і противаг може включати повноваження судового
перегляду – повноваження судів оголошувати дії інших гілок влади такими, що
руперечать конституції, а отже, недійсними.

а

т

і

3. Належна процесова процедура. Індивідуальні права на життя, свободу та власність захищені гарантією належної правової процедури.

4. Наступність керівництва шляхом виборів. Вибори гарантують, що ключові посади в уряді будуть оскаржуватися через періодичні проміжки часу, а передача урядової влади буде здійснена мирним та упорядкованим процесом.

Фундаментальними цінностями американської дипломатії є:

- Захист основних та фундаментальних прав;
- Свобода совісті та вираження поглядів;
- Приватність та громадянське суспільство;
- Забезпечення ефективного правосуддя;
- Забезпечення рівності;
- Відкритість та доступність інформації.

Проаналізуємо те, як саме ставляться до американської моделі демократії у світі. Згідно з дослідженням Pew Research Center за 2024 рік приблизно кожен п'ятий каже, що американська демократія ніколи не була гарним прикладом. Приблизно така ж частка каже, що наразі вона є гарною моделлю для інших країн. У всьому світі дорослі в розвинених країнах більш скептично ставляться до демократії в США порівняно з дорослими в країнах із середнім рівнем доходу. У 16 з 17 опитаних країн із високим рівнем доходу частка людей, які вважають, що американська демократія колись була хорошим прикладом, становить 40% або вище. Натомість у 13 з 17 опитаних країн із середнім рівнем доходу частка тих, хто дотримується такої думки, становить менше 40% .

Поточний стан американської демократії отримує одні з найвищих оцінок у країнах Африки на південь від Сахари, що брали участь у дослідженні. Половина або більше в Гані, Кенії та Нігерії вважають, що демократія США є гарним прикладом для інших країн. Такої ж думки дотримується й ізраїльтянам. З іншого боку, у 18 з 34 опитаних країн близько чверті або більше дорослих вважають, що демократія в США ніколи не була гарним прикладом для наслідування. Туреччина виділяється як країна з

найбільшим критичним ставленням до американської демократії, де близько половини дорослих (52%) дотримуються такої думки.

Окрім цього, щонайменше три з десяти кажуть, що США ніколи не були гарним прикладом у Франції, Греції, Італії, Нідерландах, Іспанії та Швеції. З весни 2021 року частка тих, хто вважає американську демократію гарним прикладом, зменшилася у восьми з 13 країн, де доступні дані про тенденції, переважно в Європі. Наприклад, у 2021 році 32% італійців заявили, що США є гарним прикладом демократії, тоді як сьогодні такої думки дотримуються 22%. Менше, але значне зниження можна спостерігати в Австралії, Німеччині,

Г

р

е

ц

і

ї

,

Н

і

д

е

р

л

а

н

д

а

х

,

І

с

п

Наочно результати цього дослідження представимо на Рис.2.1.

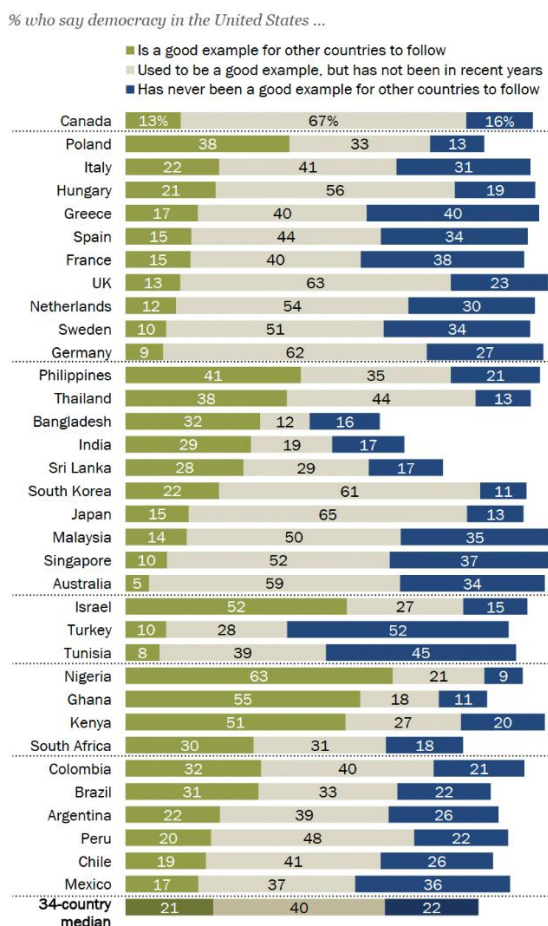

Рис.2.1. Думки громадян різних країн світу про американську демократію

Також важливо зазначити, що сучасна американська модель демократії має деякі проблеми. Основні з них представимо на Рис.2.2.

Рис.2.2. Проблеми та виклики американської моделі демократії

Таким чином, на сьогодні американська модель демократії досі залишається однією з найвпливовіших. Саме вона стала основою для формування демократії у багатьох інших країнах. Тим не менш, внаслідок діяльності окремих політиків сьогодні перебуває у не найкращому стані та має низку загроз для майбутнього існування.

2.2. Сучасний стан європейської моделі та інших моделей демократії

Європа є одним із тих регіонів світу, де демократичний режим набув особливого поширення. На Рис.2.3 представимо карту індексу демократії за 2022 рік.

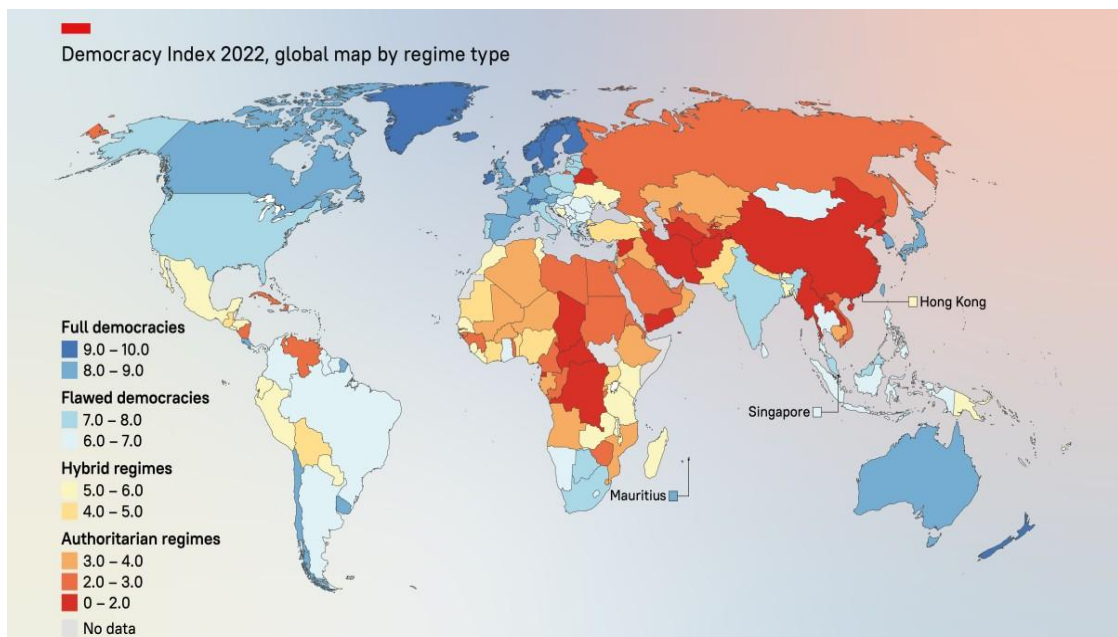

Рис.2.2. Індекс демократії у країнах світу за 2022 рік [30]

Як можна побачити, європейські країни мають найвищі показники індексу демократії, що свідчить про позитивний стан поширення демократії в Європі протягом останніх років. Найменш демократичні режими – на Сході Європи. Крім того, недемократичними також є більшість країн Азії, Африки та частково Південної Америки.

Розглянемо детальніше особливості європейської демократії. Однією з головних характеристик європейської демократії є багатопартійність, яка гарантує широке та різноманітне політичне представництво. Принцип верховенства права, з іншого боку, гарантує, що всі політичні рішення

підпорядковуюються закону. Європейська демократія характеризується твердою відданістю правам людини. Наприклад, Хартія основних прав Європейського Союзу закріплює низку громадянських, політичних, економічних та

Крім того, зауважимо, що демократія є політичною та моральною основою Європейського Союзу та його держав-членів. Її безперервне функціонування спрямоване на заспокоєння політичних змін, зменшення соціальної напруженості та усунення судового свавілля, гарантуючи таким чином громадянський мир та процвітання європейських суспільств. Більше того, у світі, де ознаки ліберальної демократії, що виникли в результаті європейського Просвітництва, відступають, цінність демократії є інструментом сили та впливу Союзу. За відсутності функціонуючої демократії Союз та його держави-члени втратять свою здатність діяти та захищати свої інтереси, або шляхом підтримки багатосторонності, заснованої на правилах, або шляхом проекції своїх цінностей та стандартів, які наслідують інші [32].

Особливо важливим аспектом сучасного стану європейської моделі демократії є підтримка демократичних цінностей у ЄС у контексті управління. ЄС підтримує демократизацію та основні свободи в країнах-партнерах, заохочуючи широку участь у процесі прийняття політичних рішень та місцеву відповідальність у секторах, які є ключовими для сталого розвитку. Залежно від конкретних цілей кожної дії, ми співпрацюємо з широким колом партнерів, включаючи низові організації, міжнародні парламентські асоціації, правозахисні та наглядові організації, виборчі органи, політичні фонди, парламенти та засоби масової інформації. Особливий акцент робиться на сприятливому залученню жінок та молоді до громадянського та політичного життя.

У ЄС також забезпечується демократичне управління. Демократичне управління стосується того, як формулюються інтереси, управляються ресурси та здійснюється влада. В основі цього лежать правила, процеси та поведінка, які визначають, як держава служить своїм громадянам. Принципи належного врядування – це участь, інклюзивність, прозорість та підзвітність. Воно

зосереджене на «носіях обов'язків» правозахисного підходу. Підтримка демократичного врядування також охоплює недержавних суб'єктів, які сприяють функціонуванню демократичної системи. Належне врядування також можна розглядати як систему, за допомогою якої держава застосовує правозахисний підхід до своїх дій.

Важливими для демократичного управління в ЄС є свобода слова, свобода думки, свобода вираження поглядів та право на інформацію. Останніми роками ці свободи опинилися під особливою загрозою, що загострюється зростанням популізму та авторитаризму, навіть у межах Європейського Союзу. Підтримка незалежних ЗМІ та громадянського суспільства забезпечує важливу протидію цим регресивним тенденціям, гарантуючи, що альтернативні голоси будуть почуті, несправедливість буде викрита, а влада оскаржена. Цифрові технології докорінно змінили ландшафт – на краще і на гірше – підкреслюючи важливість захисту основоположних свобод як онлайн, так і офлайн [33].

Також в ЄС створено Європейський інститут сприяння демократії та правам людини. Це тематичний інструмент фінансування зовнішньої діяльності ЄС, спрямований на підтримку проектів у сфері прав людини, основоположних свобод та демократії в країнах, що не входять до ЄС. Ця програма розроблена для підтримки громадянського суспільства, щоб воно стало ефективною силою для політичних реформ та захисту прав людини. Вважається унікальним інструментом завдяки своїм специфічним особливостям і являє собою ключову додаткову цінність для інструментарію політики ЄС, доповнюючи інші інструменти зовнішньої допомоги ЄС [34].

Основними викликами європейської демократії на рівні ЄС є наступні

- Дефіцит демократії, тобто сприйняття того, що європейські рішення приймаються віддаленими органами, які мало підзвітні громадянам. Це явище посилюється низькою явкою на європейських виборах (у 2019 році

взяли участь лише 50% усього населення) та відсутністю справжньої європейської громадської думки;

- Економічна та соціальна криза, яка висвітлила труднощі союзу у забезпеченні згуртованості та солідарності між країнами-членами та у реагуванні на потреби громадян щодо зростання, зайнятості та соціального захисту. Ця ситуація, як відомо, сприяла поширенню популістських та сувереністських рухів, які ставлять під сумнів цінність та значення загальноєвропейської інтеграції;
- Глобальний виклик, який вимагає від союзу утвердити свою роль та голос у світі, перед обличчям таких держав, що розвиваються, як Китай та Індія, загроз, таких як тероризм та зміна клімату, а також складних партнерів, таких як Сполучені Штати. Для цього європейський союз повинен зміцнити свою здатність діяти єдиним та узгодженим чином, як внутрішньо, так і зовнішньо.

Попри це, можна також визначити основні перспективи розвитку європейської демократії. Загалом, вона постійно розвивається та вимагає постійної відданості інституцій та громадян. Для зміцнення європейської

д
е Сприяти участі та залученню громадян до європейських справ за м допомогою таких інструментів, як публічні консультації, громадянські о ініціативи, діалоги громадянського суспільства та засоби масової к інформації;

р Посилити роль європейського парламенту, збільшивши його законодавчі та а наглядові повноваження над іншими інституціями та створивши справжній т європейський політичний вимір з транснаціональними партіями та і спільними кандидатами на посаду президента комісії;

ї Спрощення європейського процесу прийняття рішень та підвищення його прозорості шляхом зменшення кількості процедур та законодавчих актів, н збільшення використання голосування кваліфікованою більшістю в раді та е забезпечення більшої інформації та комунікації з європейських питань;

о

б

х

- Розпочати процес реформування європейських договорів, щоб адаптувати правила та компетенції союзу до нових викликів та очікувань громадян. Цей процес має залучати всіх зацікавлених сторін, включаючи національні та регіональні інституції, національні парламенти та громадян.

Особливим прикладом європейської демократії є Україна. Після здобуття незалежності у 1991 році розпочався важкий шлях творення демократичної політичної системи України. На сьогодні Україна володіє майже усіма необхідними атрибутами державності, політичними інститутами, існування яких свідчить про те, що в Україні досі тривають процеси демократизації. Проте більшість спостерігачів вважає, що Україні ще далеко до встановлення справжнього демократичного режиму, що вона переживає синдром «політичного перевтомлення». У громадян зростає розчарування в ідеалах демократії. Тобто, процес демократичного перетворення розпочався ще у 1991 році. Однак, протягом більш ніж 33 років незалежності Україні хоч і вдалося перейти до демократії формально, створивши необхідні для цього інститути та заклавши у законодавство конкретні положення та цінності, повноцінного перетворення України на демократію ще не відбулося.

Серед досягнень важливо відмітити те, що в Україні активно розвивається громадянське суспільство, забезпечуються виборчі права громадян, у контексті чого немає дискримінації. Громадяни мають право брати участь у громадських об'єднаннях, можуть стати членами парламенту, отримавши депутатський мандат, можуть взяти участь у місцевому самоврядуванні, брати участь у політичних партіях тощо. Крім того, важливим досягненням є європейська інтеграція, активна фаза якої триває з 2014 року. Починаючи з цього періоду в Україні запроваджується низка змін, зокрема – судова реформа, реформа місцевого самоврядування, антикорупційна реформа та ін., що позитивно впливає на сучасну демократизацію України [35].

Актуальними проблемами розвитку демократії в Україні є [36]:

- Посилення протистояння інститутів влади, конфлікти у політичній системі;

- Руйнування традиційної комунікації між виборцями і обраними до Верховної Ради України та місцевих рад депутатами;
- Недостатня прозорість процесів підготовки і ухвалення рішення виборними органами державної влади;
- Зниження довіри до органів представницької влади і суспільна апатія;
- Корупція та хабарництво серед представників органів влади та ін.

Також розглянемо сучасний стан азійської моделі демократії. Загалом, азійські країни є одними із найменш демократичних. Однак, такі країни, як Індія, Японія, країни Південно-Східної Азії, зокрема, Таїланд, Філіппіни, М'янма, є демократичними. Демократичні перетворення відбулися протягом останніх десятиліть, багато в чому завдяки Сполученим Штатам. Азійська модель демократії багато в чому відрізняється від американської або європейської. Відомо, що такі азійські країни, як Камбоджа, Малайзія, М'янма, Непал, Сінгапур та Шрі-Ланка мають багатопартійність, формальне дотримання принципу верховенства права та обмежене дотримання громадських прав. У Бангладеш вибори відіграють важливу роль, тому участь громадян у них є доволі високими. У Бутані, Індонезії та Філіппінах спостерігається позитивне просування у інституціоналізації демократичних процесів протягом останніх років. Японія, у свою чергу, є консолідованою демократією, вирізняючись з-поміж інших азійських країн [37; 38].

Попри те, що тут досі зберігається авторитаризм, на сьогодні Азія залишається значно вільнішою та демократичнішою у 2020х роках, ніж протягом усієї Холодної війни. Не менш важливо, що підтримка демократичного управління в Азії залишається сильною, що спростовує часто цитований наратив про те, що демократія не відповідає «азійським цінностям». Найновіше опитування Дослідницького центру Pew у шести азійських демократіях (Австралія, Індія, Індонезія, Японія, Філіппіни та Південна Корея) показує високий рівень підтримки демократії та «спосібів, як демократія працює» в опитаних країнах. Проте, слід зазначити, що одне з найбільших

невдоволень демократичною активністю спостерігається в більш консолідованих демократіях регіону: Японії та Південній Кореї.

Як зазначають Річард К. Буш, Юнг Х. Пак та Мірея Соліс у своїх статтях, ефективність діяльності продовжує бути надійним орієнтиром ставлення громадськості до управління. Навіть «успішні» демократії регіону продовжують боротися з проблемами підзвітності та економічної прозорості. Уявні недоліки в цих питаннях підірвали ставлення громадськості до ступеня, до якого демократія забезпечує вагомі результати для широкої громадськості. Як зазначає Соліс, незважаючи на гучну підтримку Японією ліберальних цінностей, «схильність до стабільності» мала суспільні наслідки, зокрема «ослаблення міжпартійної конкуренції» та «байдужість виборців, розчарованих недостатньою прозорістю уряду».

Нещодавні опитування також свідчать про широку підтримку в Азії демократичних принципів, наприклад, вільних та регулярних виборів, справедливого та прозорого судового розгляду тощо. Однак країни розходяться у важливості, яку вони надають конкретним демократичним ідеалам, що свідчить про значні відмінності в тому, як громадяни Азії оцінюють, що найважливіше в демократичній системі. Наприклад, у Японії лише 18% респондентів Pew назвали свободу віросповідання «дуже важливим» принципом, на відміну від майже 80% респондентів в Індії та Індонезії. Так само менше 50% респондентів у регіоні оцінили свободу ЗМІ, свободу громадянського суспільства та свободу опозиційних партій як дуже важливі

Враховуючи це, результати проведеного аналізу дають можливість зазначити, що на сьогодні найбільш стійкими є американська та європейська моделі демократії. Також саме вони є наближеними до демократії у класичному розумінні. Азійська має низку недоліків та не є досконалою. Тим не менш, демократизація є позитивним кроком у розвитку азійських держав.

РОЗДІЛ 3

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

3.1. Сучасні виклики демократичних режимів

Перш ніж визначити сучасні виклики демократичних режимів, розглянемо сучасний розвиток демократії у світі. Звертаючись до сучасного етапу розвитку демократії, починаючи з першої половини ХХ століття, можна сказати, що наразі демократія активно поширюється у всьому світі.

Так, слід зазначити, що вибори як важливий елемент демократії поширювалися протягом усього ХІХ століття, але вони часто були затьмарені обмеженнями. Багато країн стали виборчими автократіями, у яких політичні лідери обиралися шляхом виборів, але громадянам бракувало додаткових свобод, щоб зробити ці вибори вільними та чесними. Лише кілька країн провели вибори, які були достатньо значущими, щоб назвати їх виборчими демократіями. І ще менше людей мали додаткові індивідуальні права та права меншин і змушені уряди вважати їх ліберальними демократіями.

Виборча та ліберальна демократія потім поширилася в багатьох країнах у ХХ столітті. До кінця століття вони стали загальними політичними системами по всьому світу і їх можна було знайти в усіх регіонах світу. Згідно з цими даними, сьогодні світ приблизно порівну поділений на автократії та демократії. Більшість недемократичних держав є виборчими автократіями. І більше третини всіх демократій мають додаткові індивідуальні права та права меншин, характерні для ліберальних демократій.

На Рис.3.1 можна побачити темпи поширення демократії у світі починаючи з кінця 1700х рр.

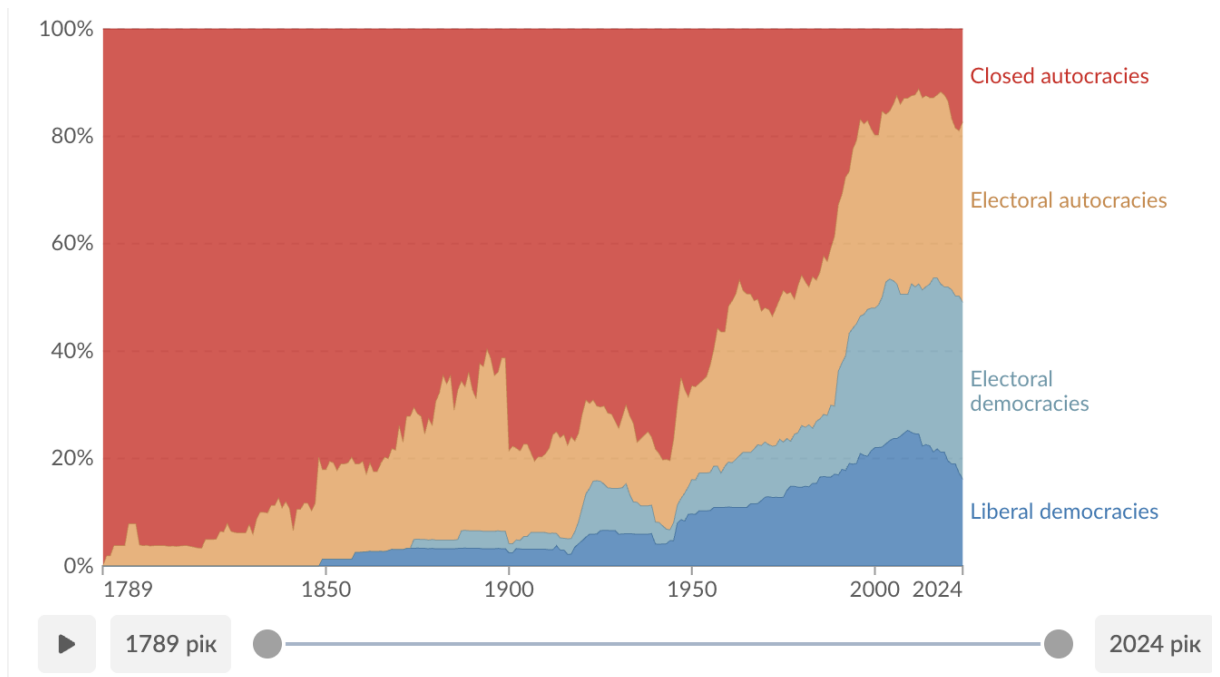

Рис.3.1. Країни демократії та автократії у світі

Так, відмітимо, що до початку XXI ст. у світі демократія поширилась у значній частині країн світу. При цьому, більшість країн світу мають електоральну демократію, менша частина – ліберальну демократію [40].

Також слід додати, що поширення демократії у світі є хвилеподібним. Поява сучасної демократії збігається з появою національних держав у Європі на початку XIX століття. Демократія поширилася серед європейських країн та їхніх колоній трьома хвилями. Перша хвиля тривала близько століття, з 1828 по 1926 рік, і припинилася після Першої світової війни. Друга, швидка хвиля (1945-1962) прийшла після Другої світової війни та деколонізації. Третя хвиля почалася в 1974 році і триває досі. Він охоплював політичні зміни та нові країни в Європі, Латинській Америці та Тихому океані. Кожна хвиля супроводжувалася періодом переломів, коли нації поверталися до автократичних режимів, хунти чи фашизму. Дійсно, деякі дослідники припускають, що світ прямує до нового періоду зворотного розвитку [41].

Крім того, зазначимо, що станом на кінець 2017 року 96 із 167 країн із населенням щонайменше 500 000 осіб (57%) були певною мірою

демократіями, і лише 21 (13%) були автократіями. Майже чотири десятки інших країн – 46, або 28% – демонстрували елементи як демократії, так і автократії. Загалом, частка демократій серед світових урядів має тенденцію до зростання з середини 1970-х років і зараз трохи не досягла свого рекорду після Другої світової війни (58% у 2016 році).

Також, звертаючись до актуальних аналітичних досліджень, слід відмітити, що у дослідженні Pew Research Center, проведеному минулого року в 27 країнах, 51% опитаних заявили, що вони незадоволені тим, як працює демократія в їхній країні, тоді як 45% сказали, що вони задоволені. (Усі, крім однієї, з 27 країн в опитуванні Центру вважаються демократичними за методологією Polity IV). Серед досліджуваних країн Швеція та Філіппіни належать до країн із найвищим рівнем задоволеності населення демократією: 69% у кожній країні сказали, що вони задоволені. (Індонезія, Південна Корея та Нідерланди не відстали). З іншого боку, жителі Мексики, Греції, Бразилії та Іспанії висловили найбільше незадоволення станом демократії у своїх країнах вона супроводжується значними проблемами, які проявляються у вигляді незадоволення розвитком демократії у суспільстві.

Розглядаючи сучасні особливості демократії, важливо відмітити, що демократія у XXI ст. характеризується деякими проблемами та викликами, які необхідно розглянути детальніше. Якщо поглянути на минулі десятиліття, то в кількох країнах і регіонах є значні ознаки погіршення демократії. Попередній прогрес демократії застопорився, тоді як з'явилися значні загрози та виклики, такі як зростання гібридних демократій, популізм і націоналізм, корупція та захоплення держави, зниження рівня довіри до політики та зростання конфліктів і міграційних хвиль. Якщо на них не звернути увагу, ці загрози можуть поставити під загрозу досягнуті важкі здобутки в нових демократіях, а також підірвати демократичні принципи в усталених демократіях.

Тим не менш, з глобальної та довгострокової перспективи, і всупереч поточним поширеним припущенням, перевірка стану демократії є досить

оптимістичною. В історичній перспективі демократія з часом виявилася стійкою: кількість демократій, у яких конкурентні вибори визначають владу уряду, зросла лише з чверті країн світу у 1975 році до двох третин у 2016 році. Крім того, кількість жінок у національних парламентах значно зросла, хоча все ще залишається важливий і неприйнятний дефіцит. І хоча бум Інтернету та соціальних мереж відкриває можливість для демократії, він також містить певні небезпеки, які можуть її підірвати [43].

Також можна відмітити наступні виклики сучасній демократії [44]:

- Зменшення довіри до демократичних інститутів, що призводить до ерозії довіри суспільства до уряду, політичних партій і ЗМІ;
- Сприйняття корупції (хабарництво) та непрозорості (приховані операції) ще більше підриває довіру
- Зростання нерівності доходів збільшує прірву між багатими (1%) і бідними (працівниками з мінімальною зарплатою), посилюючи соціальну напругу;
- Посилення політичних і соціальних розбіжностей за ідеологічними ознаками (ліберали проти консерваторів), які поляризують суспільство;
- Популістські та авторитарні рухи, які виникають, коли харизматичні лідери використовують суспільне невдоволення та загрожують демократичним нормам (поділ влади) та інститутам (вільна преса);
- Вплив грошей у політиці, що дає непропорційну владу багатим людям (донорам-мільярдерам) і корпораціям (групам лобістів) у формуванні політики;
- Занепокоєння з приводу фінансування кампанії і практики лобізму, що викликає сумніви щодо політичної чесності;
- Виклики незалежності ЗМІ та свободі преси, які виникають через концентрацію медіавласності поширення дезінформації (фейкових новин) і пропаганди.

Також у контексті демократії у США та країнах Європи варто зазначити наступні проблеми та виклики [45]:

1. Зміна принципу представництва: від пошуку спільної основи (спільного блага) до акценту на роз'єднуючих факторах (ідентичності, переконання тощо).

2. Технологічна трансформація: прискорення еволюції публічної сфери до фрагментованого, племінного співіснування розділених громадськостей.

3. Криза представництва: криза не лише репутації державних установ, а й державних інституцій.

4. Суперечлива реальність: попри заклики до розширення участі, громадяни часто не використовують численні можливості для участі.

Позитивні аспекти: залучення громадян до виборів та довіра до виборчого процесу.

5. Перехід від формальної системи до фрагментації: перехід від формальної та усталеної системи участі до фрагментації та руйнування суспільного консенсусу.

6. Тиск на ефективність політичної системи: через прискорення економічних та соціальних умов.

Зрештою, можна сказати, що сучасна демократія стикається з новими та зростаючими викликами. Стабільність демократичних урядів опинилася під загрозою частково через їх зменшену здатність забезпечувати всеосяжну економічну безпеку своїм громадянам. Оскільки демократичні уряди не змогли задовольнити вимоги своїх громадян, невдоволення та скептицизм щодо цінності демократії серед громадян зросли. Це відчуження відображається у зниженні явки виборців, опитуваннях громадської думки, які показують зниження прихильності демократичним інституціям, зростання захоплення авторитарними лідерами та зростання частки голосів за екстремістських кандидатів і партії, які пропонують антидемократичні альтернативи. Зростаюче невдоволення демократією йшло пліч-о-пліч із зростанням підтримки етнічної політики виключення [46].

Перспективи розвитку демократії та шляхи зміцнення демократичних режимів

Можливими шляхами вирішення існуючих проблем та зміцнення демократичних режимів є наступні:

1. Нагляд за соціальними мережами: громадський нагляд необхідний для посилення та забезпечення демократичного дискурсу та принципу представництва.

2. Культурний зсув в інформації та медіа: необхідний для того, щоб громадяни могли робити обґрунтовані політичні оціночні судження.

3. Права та обов'язки громадян: слід підкреслювати в публічному дискурсі.

4. Уникнення технократичного політичного стилю: політичні еліти повинні уникати технократичного підходу; демократія залишається універсальним рішенням для викликів нашого часу.

5. Приймати метод «спроб і помилок»: безстрашне застосування цього методу може зміцнити демократичну стійкість.

6. Дерегуляція та прискорення прийняття рішень: важливо для адаптації до змін у темпах суспільства.

7. Штучний інтелект як база знань: штучний інтелект може покращити процес прийняття рішень політиками, приділяючи увагу як вхідним, так і вихідним даним.

8. Повага до багаторівневого управління: дотримання принципу субсидіарності та запобігання фрагментації процесів прийняття політичних рішень.

9. Чесні публічні дебати щодо компромісу між безпекою та свободою: Вирішення питання делікатного балансу між безпекою та свободою.

10. Цифровізація доступу до суспільних благ: розширення доступу до суспільних благ та послуг за допомогою цифрових засобів.

11. Обмеження державної діяльності: перенаправлення уваги на інновації в сферах економіки та громадянського суспільства.

Крім того, зазначимо наступні перспективи розвитку демократичних режимів у сучасних умовах:

- Подальше розширення демократичних інститутів у країнах із перехідними режимами;
- Зміцнення ролі місцевого самоврядування як основи участі громадян у прийнятті рішень;
- Посилення ролі цифрових технологій у забезпеченні прозорості та участі населення;
- Підвищення залученості молоді до політичного життя через нові канали комунікації та освітні ініціативи;
- Зростання ролі міжнародного моніторингу та співпраці у підтримці демократичних стандартів;
- Поглиблення міжкультурного діалогу задля зміцнення демократичних цінностей у глобалізованому світі.

Отже, ключем до успішного майбутнього демократії є її здатність до адаптації, модернізації та ефективного реагування на виклики сучасного світу. Зміцнення демократичних режимів потребує не лише реформ зверху, а й активної участі громадян знизу.

ВИСНОВКИ

Отже, у дослідженні визначено сучасні особливості моделей демократичних режимів, спираючись на наукові дослідження та приклади окремих країн.

З'ясовано теоретичні аспекти дослідження демократичного режиму. Так, визначено сутність поняття демократії як форми правління, за якої влада належить народу, який реалізує її безпосередньо або через обраних представників. Демократичний режим є станом політичного життя суспільства, за якого державна влада здійснюється на основі принципів широкої і реальної участі громадян, їх об'єднань у формуванні державної політики, утворенні і діяльності державних органів, дотриманні прав і свобод людини. Становлення сучасних демократичних режимів відбувалось протягом десятиліть. Також сформовано ключові принципи демократичного режиму: участь громадськості, підзвітність, прозорість, верховенство права, рівність, свобода слова тощо. Наведено типологію демократичних режимів: представницька, пряма, конституційна, парламентська, президентська демократії, а також моделі: участі, плюралістична, елітарна. В цілому, демократичний режим є сукупністю способів та методів функціонування політичної системи, що покликані забезпечити теоретичні демократичні принципи, серед яких народовладдя, рівність, плюралізм тощо. На сьогодні існує низка типів демократії та демократичних режимів, які мають місце у різних країнах світу.

Проаналізовано сучасні моделі демократичного режиму на прикладі американської, європейської та інших моделей. Проаналізовано сучасні моделі демократії, зокрема американську, яка базується на принципах конституціоналізму, поділу влади, федералізму та системі стримувань і противаг. Виявлено її сильні сторони, такі як стабільність політичної системи, а також виклики, пов'язані з внутрішніми розбіжностями, критикою виборчої системи та поляризацією суспільства. Загалом, на сьогодні американська

модель демократії досі залишається однією з найвпливовіших. Саме вона стала основою для формування демократії у багатьох інших країнах. Тим не менш, внаслідок діяльності окремих політиків сьогодні перебуває у не найкращому стані та має низку загроз для майбутнього існування. Також досліджено європейську модель, що характеризується багатопартійністю, правами людини, демократичним управлінням і підтримкою громадянського суспільства. Наведено приклади демократії в ЄС, зокрема в Україні, де, попри наявність демократичних інститутів, ще існують значні проблеми у практичному втіленні демократичних принципів. Встановлено, що моделі демократії різняться за історичним, соціокультурним та політичним контекстами, проте мають спільну ціннісну основу. Можна сказати, що на сьогодні найбільш стійкими є американська та європейська моделі демократії. Також саме вони є наближеними до демократії у класичному розумінні. Азійська має низку недоліків та не є досконалою. Тим не менш, демократизація є позитивним кроком у розвитку азійських держав.

Визначено основні виклики та перспективи демократичних режимів у сучасному суспільстві. Приділено увагу основним викликам, з якими стикаються сучасні демократії: популізм, криза довіри до інституцій, дезінформація, низька політична участь, зовнішні втручання, гібридні загрози. Обґрунтовано, що у демократичних державах важливим є не лише збереження правових форм, а й розвиток довіри між державою та громадянами. Проаналізовано перспективи зміцнення демократій: через діджиталізацію участі, посилення прозорості, залучення молоді та розвиток політичної культури. Особливо підкреслено роль освіти, медіаграмотності та міжнародного співробітництва у формуванні стійких демократичних інститутів. Загалом, сучасні моделі демократичного режиму відрізняються залежно від культурних та історичних особливостей розвитку країн. Крім того, усі демократичні режими характеризуються деякими проблемами, які перешкоджають їх успішному розвитку. Тож у майбутньому стан демократії у світі буде залежати від дій світової спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Democracy. URL: <https://www.britannica.com/topic/democracy>
качук А., Ткачук О. Що таке демократія? К.: Юстон, 2020. 96 с.
- етришин О. Демократія як основа правової, соціальної держави. Право
У
я
урат І. В. Генезис поняття "демократія" в умовах глобалізації. Інвестиції:
практика та досвід. 2020. №5–6. С. 96–100.
6. Regime. URL: <https://www.britannica.com/topic/regime>
юбенко Ю. М. Демократичні та недемократичні режими. Актуальні проблеми
політики. 2016. №57. С. 49–60.
8. Гапоненко В. Демократія як модель політичного режиму. URL:
[https://ipiend.gov.ua/...](https://ipiend.gov.ua/)
9. A history of democracy in Europe. URL: [https://www.europeana.eu/...](https://www.europeana.eu/)
10. Історичні форми та моделі демократії. URL:
[https://dspace.uzhnu.edu.ua/...](https://dspace.uzhnu.edu.ua/)
11. Атаманова Н. В., Поліщук Б. А. Демократія: історія і сучасність.
URL: [http://www.sci-notes.mgu.od.ua/...](http://www.sci-notes.mgu.od.ua/)
12. England. URL: [https://www.britannica.com/...](https://www.britannica.com/)
у Великої французької революції. URL: [https://ounuis.info/...](https://ounuis.info/)
блика французька революція. URL: [https://originpedia.org.ua/...](https://originpedia.org.ua/)
15. The Principles of Democracy. URL: [https://legalfundi.com/...](https://legalfundi.com/)
емократичні принципи. URL: <https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/.../172..htm>
17. What are the Key Features of Democracy? URL:
[https://civicsacademy.co.za/...](https://civicsacademy.co.za/)
18. Different types of Democracy. URL: [https://unacademy.com/...](https://unacademy.com/)
19. Андрійчук Т. Сучасна демократія: проблеми та перспективи. URL:
[https://ipiend.gov.ua/...](https://ipiend.gov.ua/)
20. Types of democracy. URL: [https://www.khanacademy.org/...](https://www.khanacademy.org/)

т

а

в

21. Democracy in the United States. URL: <https://www.researchgate.net/...>
сторія демократії у США. URL: <https://hvylyya.net/...>
нікальність американської демократії. URL: <https://zbruc.eu/...>
24. An American Democracy Built for the People. URL: <https://www.americanprogress.org/...>
25. Characteristics of American Democracy Essay. URL: <https://aithor.com/...>
26. The United States and World Democracy. URL: <https://www.ebsco.com/...>
27. Мотрен С. США та Нова Європа як гаранті демократії. Вісник ЛНУ. 2020. №31. С. 180–188.
28. Constitutional Democracy. URL: <https://civiced.org/...>
29. What people think of U.S. democracy. URL: <https://www.pewresearch.org/...>
- н
- д 31. Discovering European Democracy. URL: <https://e-medine.org/...>
- е 32. European Democracy. URL: <https://www.robert-schuman.eu/...>
- к 33. Democracy. URL: <https://international-partnerships.ec.europa.eu/...>
- с 34. The EU's model of democracy. URL: <https://www.theparliamentmagazine.eu/...>
- д 35. Особливості переходу України до демократії. URL: <https://studies.in.ua/...>
- м 36. Проблеми розвитку демократії в Україні. URL: <https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/.../173..htm>
- юбенко Ю. Демократія в Азії та Океанії. URL: <https://eppd13.cz/...>
- р 38. Тесленко С., Ткач О. Авторитаризм і демократія в Південно-Східній Азії. URL: <https://www.researchgate.net/...>
- т 39. Democracy in Asia. URL: <https://www.brookings.edu/...>
- і 40. Democracy. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/...>
- ї 41. Democracy spreads in waves. URL: <https://theconversation.com/...>
42. Half of countries are democratic. URL: <https://www.pewresearch.org/...>
-

43. Challenges for democracy in the 21st century. URL:
[https://www.idea.int/...](https://www.idea.int/)

44. Challenges to Democracy in the 21st Century. URL:
[https://library.fiveable.me/...](https://library.fiveable.me/)

45. Solutions for Western Democracies. URL:
[https://capitalofdemocracy.eu/...](https://capitalofdemocracy.eu/)

46. Challenges to Democracy. URL:
<https://www.britannica.com/topic/challenges-to-democracy>